

Utdrag ur protokoll från Sveriges Socialdemokratiska Arbetarepartis kongress 1920 *Industriell demokrati*

Kongressen övergick till behandlingen av frågan om industriell demokrati.

Första inledningsföredraget hölls av hr. *Ernst Wigförss*, Göteborg.

Täl.¹ hade tänkt ta upp frågan såsom den utvecklats i England. Det som över huvud på kontinenten drivits fram frågan om en demokratisering av industrien är de revolutioner, som förekommit i Östeuropa och Centraleuropa. I England har ju rörelsen däremot icke drivits fram av revolutionen, men kriget har där i alla fall varit vändpunkten så att säga. Vill man gå till grunden till rötterna i denna fråga, finner man att den första

roten ligger i de fackligt organiserade arbetarnas strävan efter inflytande på arbetsplatsen. Den andra roten eller utgångspunkten ligger i den reaktion, som i England uppstått mot statssocialismen. Det socialistiska betraktelsesättet har ju ofta varit, att staten skulle vara det organ, som toge makten över industrien. Emot detta har framför allt i England uppstått en reaktion, som gått emot statsbyråkratien. Orsaken till att reaktionen varit starkast i England beror på, att man där icke ens i arbetarkretsar riktigt släppt de liberala ekonomiska frihetsidéerna. Den tredje ut-

---

1. Det som avses med »Täl.« är talaren.

gångspunkten är nationell och består i en önskan att se till något mera fredliga former mellan arbetare och arbetsgivare, till fördel för den nationella produktionen och konkurrenskraften.

Den första roten till rörelsen är arbetarnas eget omedelbara krav på att få mer att säga till om beträffande själva arbetsprocessen. Denna önskan tog sig uttryck i en syndikalistisk rörelse, riktad mot den gamla fackföreningsrörelsen. Fackföreningsrörelsen är ej byggd uppå den förutsättningen, att arbetarna skola skaffa sig större inflytande på själva produktionsprocessen, utan de räknar med arbetsgivarna ständigt som en mäktig faktor och rörelsen blir således mera en kraft *utanför* arbetsplatsen. I England hade redan före kriget funnits en fackföreningsrepresentant på varje verkstad. Denna hade ej spelat en så stor roll under tiden före kriget. Men under kriget, då fackföreningsledarna icke voro så benägna för fackliga strider, slöto arbetarna upp kring dessa representanter, reagerade mot fackförbunden och ledarna samt etablerade ofta lokala, men även stora strider, icke auktoriserade av fackförbunden.

Arbetarnas strävan att skaffa sig större inflytande på arbetsplatsen tar sig först teoretiskt uttryck i syndikalismen. I början trängde denna rörelse fram i Frankrike, men i någon mån började den också göra sig gällande i England. Där funnos emellertid starka nationella fackförbund och den syndikalistiska rörelsen kom i England under intrycket därav att ta mer landsomfattande for-

mer. Man kom fram till en slags sammansmältning mellan statsocialism och syndikalism, den s.k. *gillesocialismen*. Man byggde upp en teori om drifttråd på arbetsplatserna som grund för det hela och så där ovanpå centraliserade organ, ända upp till ett slags industriellt parlament. Så hade man fått en rörelse, som både tänker på framtiden och på vad som kan vara nästa steg på vägen till större inflytande åt arbetare inom industrien.

Redan hösten 1916 tillsattes en kommitté, som skulle utarbeta förslag till en ordning för större lugn på arbetsmarknaden. Denna kommitté lade 1917 fram ett första uttalande där den drar upp de grundläggande linjerna till en demokratisering av industrien. I kommittén sutto arbetsgivare, arbetare, politici och nationalekonomer. Denna kommitté kom fram med ett i viss mån enhälligt uttalande, visserligen med reservation från arbetarna, som framhöllo att förslaget icke innebure en slutgiltig lösning av frågan om industriell demokrati. Men de framhöllo att förslaget dock vore ett steg på den riktiga utvecklingens väg. Förslaget gick ut på att i varje fabrik utse ett driftsråd; dessa driftsråd skulle sammanslutas i distriktsråd, bestående av arbetare och arbetsgivare, och slutligen skulle för hela landet skapas ett landsråd. Uppgiften för hela organisationen skulle vara att i fred och ro göra upp konflikter och vidare att tillvarataga de krafter på arbetaresidan, som under nuvarande organisationsförhållanden icke komma in-

dustrien tillgodo i tillbörlig grad. Men förslaget inrymde ej något avgörande inflytande för arbetarparten. Först och främst skulle organen ha att syssla med förhållandena på arbetsplatsen. De fingo ej fatta beslut, som gingo emot avtalen. De skulle kontrollera att överenskommelser blevo efterlevda, utöva inflytande då arbetare skulle anställas och avskedas samt ingripa i lönefrågor, där huvudorganisationerna ej kommit överens. Att man dock förutsåg, att dessa organ skulle kunna bli något mera ser man däri, att det förutsattes, att råden skulle få makt att med majoritetsbeslut företaga förändringar inom industrin. Sålunda skulle de kunna bestämma över arbetstid och lönernas storlek. Härigenom skulle skapas ingenting mindre än ett organ vid sidan om staten, som på demokratisk grund skulle reglera industrien.

Men det har gått trögt att inrätta fabriksråd, dels emedan arbetsgivarna varit ointresserade och ovilliga och dels emedan de radikalaste arbetarna uppträtt som förslagens motståndare. Men finnas sedan en tid distrikts- och landsråd inrättade för industrier med miljoner arbetare.

Naturligtvis gå arbetarnas krav längre än förslaget. På senare tiden har sålunda de engelska gruvarbetarna krävt att få överta gruvindustrin. Detta gruvarbetarnas förslag på gruvornas socialisering är typen för hur gillesocialismen vill att utvecklingen skall gå. Förslaget, som burits fram 1919, överensstämmer nämligen med arbetarepartens förslag i

den bekanta kolkommissionen. Förslaget innebär, att gruvorna skola övertagas av ett s.k. gruvråd, ett landsråd, som består av 20 personer, varav 10 tillsätts av staten de övriga av gruvarbetareförbundet. Sedan skall hela ledningen för gruvindustrin i landet ligga i händerna på detta råd. Men sedan skall man ha ett distriktsråd, vars ena hälft väljes av landsrådet och den andra hälften av arbetarna, och slutligen driftsråd, vilkas ena hälft tillsättes av distriktsrådet och den andra hälften av gruvans arbetare. Vid sidan av landsrådet insätts konsumentråd för behandlingen av prisfrågor och distribution.

I Amerika, där arbetarnas organisationer som bekant varit ytterligt konservativa, har förhållandena förändrat sig på de senare tiderna. Det egendomliga har inträffat att inom ett av de konservativaste förbunden, nämligen järnvägsmännens, har utarbetats en plan, som lagts fram i kongressen och som innebär, att alla vid järnvägarna anställda skola övertaga hela driften. Staten övertog som känt, under kriget järnvägarna och drev dem. Men man ville ej, icke ens arbetsgivarna, att järnvägarna sedan utan vidare skulle berövas statens stöd. Det var under denna situation förslaget kom fram. Vi se alltså hur idén om en industriell demokrati börjar göra sig gällande även inom den förut konservativa amerikanska arbetarrörelsen.

Hur tänka sig nu förkämparna för idén att utvecklingen skall gå. De tänka, att om statssocialismen kan skapa mer bröd, så skapar den ej större frihet. Ar-

betarna känna sig under alla förhållanden står utanför produktionsprocessen. Målet blir att se efter om arbetarna ej kunna tränga in i företaget och så småningom ta ledningen. Arbetsgivarna sitta inne med makten än så länge, emedan de äro outhärliga, icke bara i kraft av yttre skyddsmedel. Och skall man kunna övertaga de privata ledarnas roll inom produktion och distribution måste arbetarna kunna såsom klass själva ta ledningen. Gillesocialisterna har klart för sig, att det är en lång och besvärlig väg som arbetarna ha att gå innan de kunna det, men det är den enda vägen som finns att gå den de anvisa. Som det nu är, tillsätter arbetsgivarna de tekniska ledarna. Första steget skulle bli att arbetarna själva tillsätta vissa tekniska ledare. Redan detta är ett steg, som kräver ett omdöme och en kunskap som f.n. finns i relativt liten mån. Tillsättningen skulle verkställas av s.k. verkstadsråd. Men utöver denna tekniska funktion kommer en andra funktion, den att ta hand om produkten och finna avsättning för den. Var och en förstår att denna funktion blir svårare, men den är nödvändig. Det tredje steget är att skaffa det nödvändiga kapitalet. Skall denna funktion också övertagas av arbetarråden? Ja, där delar sig meningarna. Där har man kommit in på frågan om äganderätten. Här säga gillesocialisterna, att här komma vi till den punkt, där staten har rätt att vara med. Konsumenterna ha, säga gillesocialisterna, rätt att vara ägare. Och konsumentintressets representant är staten. Man skulle kun-

na säga att grundtendensen är, att alla samhällets medborgare behöva varor och ha rätt att bestämma vilka varor som skola produceras och prisen på dem. Staten äger produktionsmedlen, men bör ej vara brukaren, ty då uppstår byråkrati. Producenterna övertaga istället företagen, genom ett slags gemensamhetsackord, skulle man kunna säga.

Den rörelse som i England växer fram, har, menade tal., förutsättningar att tränga igenom. Naturligtvis äro de engelska arbetarna ej målmedvetna i detta fall, men hos deras ledare vinna idéerna allt större och större anklang, det är säkert, och instinktivt gå arbetarnas önsknings i samma riktning. I det engelska arbetarepartiets valprogram 1918 hade dessa idéer trängt in. Styrkan hos denna rörelse är, att den är en levande rörelse.

Tal. slutade med att redogöra för hur norrmännen tagit upp idéerna och sökt utforma dem. De förslag, som en statskommission har kommit till, hade ej kunnat komma till stånd, om ej som bakgrund funnits den engelska rörelsen för industriell demokrati. Norrmännen kräva större inflytande för råden än det engelska kommittéförslaget. I driftsråden representeras tre grupper: arbetsgivarna, tjänstemännen och arbetarna. Distriktsråden väljas av arbetare och arbetsgivare var för sig och skola ha ansvaret för att hela industrigrenar inom distriktet utvecklas och skötas på det rätta sättet. Den mest uppseendeväckande nyheten i förslaget är, att ej nya företag få inrättas utan tillstånd från dis-

trikts- samt handels- och industriråden, som äro de centrala myndigheterna.

Man kan ju icke säga, att den väg de engelska gillesocialisterna anvisa ovillkorligen är den enda och rätta vägen. Men den *kan* vara det, och tal. trodde för sin del att vägen i alla händelser vore den, som säkrast och lugnast leder till målet och som bäst överensstämmer med demokratiens väg. (applåder.)

Hr *Gust. Möller*, Stockholm, ämnade ej lämna någon uttömmande redogörelse för den österrikiska lagen. Vad den tyska lagen beträffar, ansluter sig denna i allt väsentligt till den österrikiska. Under den österrikiska lagen arbeta praktiskt taget alla österrikiska arbetare.

Tal. skulle beröra frågan om den industriella demokratin som ett övergångsled till socialiseringen. Tal. var skeptisk mot gillesocialismen. Arbetarna bör icke ensamma utan andra grupper inflytande enväldigt regera. Konsumentintressena bör beredas plats i den industriella ledningen och kontrollen.

Den österrikiska lagen skiljer sig från de norska och engelska förslagen. I fråga om de paritetiska valen². En appellinstans måste upprättas, över driftsråden bör sättas en särskild institution som kan bryta arbetsgivarens motstånd.

När man går till driftsrådssystemet, måste man se till, att det delvis fotas på

fackföreningarna. Danskarna har härvid haft öppen blick. De föreslå att hälften av arbetarrepresentanterna skola utses av vederbörande fackförbund. Den österrikiska lagen brister på denna punkt. Tal. var övertygad om, att man måste gå denna väg. Man måste ha öppen blick för driftsrådssystemets våder.

Driftsråden kunna i ett protektionsistiskt land leda till att arbetargrupperna där vinnas för en protektionistisk politik. Här ligger en möjlighet till rent reaktionära ekonomiska verkningar. Det vore olyckligt, om exempelvis en socialdemokratisk riksdagsgrupp skulle på denna punkt bringas i motsättning till vissa arbetargrupper. Garantin mot denna fara består i en organisation, som omfattar varje näringsgren. Ett industriråd bör byggas upp för varje industrigren. Det skall icke vara allenast paratetiskt sammansatt. Där skola även konsumenterna och samhället vara med genom egna representanter. Industrirådet skall ha den verkliga makten över industrin. Det skall äga befogenhet att nedlägga dåliga företag, vidga, utveckla goda.

Denna institution skall bli ett led i själva socialiseringsprocessen. Den skall skapa koncentration och standardisering. Den är huvudsaken. Driftsråden skola i själva sin topp knytas samman till ett ekonomiskt parlament.

Fackföreningsmotståndet trodde tal. icke var befogat. Fackföreningsrörel-

2. Med »paritetiska val« avses i detta sammanhang troligen någon form av styre där representationen är jämnt fördelad mellan olika intressen. Red. anm.

sens intressen bli ju tillgodosedda på ett fullt betryggande sätt.

Hr. *Oskar Hagman*³, Stockholm, vill utveckla de synpunkter, man inom fackföreningsrörelsen lägger på den industriella demokratin. Arbetarrörelsen strävar till och vinner ett allt större inflytande. Dock har ännu ingen verklig maktförskjutning på det industriella området skett. Arbetsgivaren är lika mäktigt än idag. Den industriella demokratin skall ge denna maktförskjutning.

Tal. fann det norska förslaget intressant. Det var synnerligen konstrukt utarbetat. Det var, för att citera ett norskt yttrande, ett flygmaskin, som emellertid saknade förmågan att kunna flyga.

Frågan hos oss ligger ju ännu endast på debattens plan. Den har dock knätsatts så långt att man i förra höstens samverkansprogram lovat en utredning, vilken dock icke torde ge mycket. Frågans tyngdpunkt ligger i, huruvida man vill ge driftsråden beslutande eller rådgivande befogenhet. Den senare vägen lär icke möta avsevärt motstånd. Arbetarna kunna dock icke nöja sig med rådgivande driftsråd. Dylika råd skulle snart sjunka ned till fullständig betydelselöshet. Beslutande råd komma säkert

att väcka det allra största intresse. Tal. trodde ej, att beslutande råd voro lätta att vinna. Det gäller ju bl.a. ingenting mindre än den gamla segslitna »par. 23«⁴. Liberalerna komma säkerligen icke att medverka till beslutande råd. Man får vara beredd på att ett starkt motstånd kommer att mobiliseras. Det torde vara svårt att få vår starka fackföreningsrörelse att gå med på driftsrådsexperimenten. De komma att i praktiken erbjuda många konfliktpunkter. En utredning beträffande rådens verksamhetsplan är absolut nödvändig för frågans vidare framförande. Det ligger en fara i att råden kunna vinnas för industrins intressen. En omedelbar lagstiftning skulle skada frågans framtid.

Industrirådsformen borde emellertid redan nu föras fram. Den formen möter icke en så stark misstro som driftsråden. Arbetarna ha allt intresse av att utveckla sin fackföreningsrörelse till en allt större styrka. Däri ligger den bästa garantin för deras intressen i fråga om den industriella demokratiens värde för arbetarna.

Hr. *Nils Karleby*, Hälsingborg, fann det intressant att konstatera, hur snabbt denna fråga uppstått och aktualiserats.

3. I.O:s representant på kongressen.

4. Avser »§23«, den paragraf i Svenska Arbetsgivareföreningens stadgar som inlemrades i 1906 års kollektivavtal (den så kallade decemberkompromissen) i utbyte mot att fackföreningssidan fick sin föreningsrätt erkänd, som delvis lyder: »I kollektivt avtal, som upprättas mellan delägare i föreningen och fackförening eller fackförbund, skall intagas bestämmelse, att arbetsgivare har rätt att fritt antaga och avskeda arbetare, att leda och fördela arbetet och att begagna arbetare från vilken förening som helst eller arbetare stående utanför förening.«

Ännu för tre år sedan tänkte ingen på densamma. Nu ha vi fått klart för oss att det är icke nog med att produktionen socialiseras – representationsfrågan måste även ordnas.

Tal. var ense med hr Wigforss om att samhället får övertaga äganderätten till naturtillgångar och produktionsmedel men förvaltningen av desamma fick överlämnas till de i resp. Industrier samsatta.

Vi böra ställa upp vårt industriella representationsprogram som den socialistiska utvecklingen bjuder och sedan få vi skaffa oss makt att genomföra kravet. Få vi ej liberal hjälp därvid, så få vi genomdriva det på egen hand. Tal. ansåg att vi blivit grundligt lurade på den i höstas träffade överenskommelsen om en utredning om den industriella demokratin och framhöll att det bör bli en blivande socialdemokratisk regerings uppgift att igångsätta såväl denna som andra behöfliga utredningar, för vilka vi ej kunna påräkna borgerlig hjälp.

Tal. hade den uppfattningen att denna kongress representerar ett socialistiskt genombrott, vilket helt visst skall komma att konstateras i framtiden. Ett uttalande i frågan bör göras av kongressen.

Hr *Arthur Engberg*, Malmö: Då vi i valrörelsen etc. tillfrågats om vad vi mena med socialiseringen, så ha vi ofta klarat skivan genom att säga, att staten skall övertaga industrin och produktionen

och så har man pekat på statens affärsdrivande verk, med påföljd att folk bett gud bevara sig för slik socialism. Nu har det gått upp för oss, att socialiseringen är mera en fråga om driften än om äganderätten.

Tidigare var vår uppgift negativ; nu blir den positiv, uppbyggande. Tal. menade, att vägen till industriell demokrati och socialisering bör gå genom fackföreningsrörelsens anpassning, genom utvidgning av fackorganisationens inflytande och befogenhet. Först när man på denna väg gått framåt en tid bör man se sig om huruvida vad som nåtts bör fastläggas genom lagstiftning.

Det vore säkerligen olyckligt om man skulle bygga upp en ny organisation vid sidan av den gamla fackorganisationen.

Tal. var enig med hr Wigforss om att det vore ytterst svårt att på det rent merkantila området applicera arbetarnas inflytande. Men det bör kunna genomlagstiftning åläggas arbetsgivarna att giva arbetarna utbildning i ekonomiska ting rörande industrin och således skaffa arbetarna en förskola för blivande ansvarsfulla uppgifter.

Det vore mycket intressant om man från fackföreningshåll ville belysa detta spörsmål, om man bör gå fram på frivillighetens väg eller lagstiftningens.

Hr *A. Thorberg*⁵, Stockholm, ville inte vara med att utbyta fackföreningsrörel-

5. Arvid Thorberg var LO:s ordförande mellan 1920-1930, alltså då partikongressen hölls.

sen mot driftsråd. Där detta skett har det väl berott på att fackföreningsrörelsen saknat tillräckligt inflytande. I det rent tekniska organiserandet måste även samhället ha sitt ord att säga. Det måste bli samverkan även med den politiska makten. Tal. hade intet yrkande.

(...)

Industriell demokrati.

Hr *Algot Törnkvist*, Göteborg, rapporterade från diverseutskottet om behandlingen ifråga om den industriella demokratin.

Tal. föredrog å diverseutskottets vägnar följande förslag till uttalande:

Kongressen finner, att arbetareklassen har intresse av att ernå ökat inflytande över produktionen på den väg en utveckling till industriell demokrati innebär och uppdrager därför åt partistyrelsen att inbjuda landssekreterariatet att delta i tillsättandet av en kommitté, som får till uppgift att utreda frågan.

Kongressen beslöt enhälligt bifalla diverseutskottets förslag.